

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВІДНОСИН
ВЛАСНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА
В АГРАРНІЙ СФЕРІ**

Запаша Г.М.

В статті висвітлюються теоретичні аспекти розвитку відносин власності в контексті екологізації аграрного виробництва. Обґрунтовується необхідність гармонізації відносин власності та екологізації аграрної виробничо-господарської діяльності.

Забезпечення продовольчої безпеки населення країни та посилення конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на внутрішньому та світовому ринках повинно поєднуватися з нарощуванням потужностей аграрного природного потенціалу, збереженням родючості ґрунтів, ефективним використанням сонячної енергії та водних ресурсів, зменшенням забруднення атмосфери, зміцненням здоров'я жителів країни. Сигнали, що надсилає людині природа у вигляді суховіїв, розширення площ пустель, повеней та підтоплень, аномально високих температур, парникових атмосферних ефектів, землетрусів, цунамій та тайфунів, невиліковних хвороб, епідемій, біологічних аномальностей та інших природних явищ, є свідченням нагальної потреби гармонізувати процеси розвитку відносин власності та екологізації в аграрному секторі на наукових засадах.

На наукові та прикладні аспекти екологізації продовольчого комплексу, реалізації екологічної політики в АПК та його галузевих складових в своїх дослідженнях звертають увагу Зіновчук Н.В., Купинець Л.Є., Немченко В.В., Сіденко В., Суханова Е.Т., Царенко О.М., та інші науковці. Проте, формуючи теоретико-методологічну базу стосовно загальних питань наукового забезпечення розв'язання екологічних проблем аграрного розвитку, праці названих та інших науковців не враховують сучасних особливостей даного процесу з позицій динаміки у вітчизняному селі відносин власності. Тоді як на поточний період їх характер відбиває стан екологізації аграрного виробництва та визначає основні напрями і тенденції його подальшого розвитку.

Мета проведеного дослідження полягає в формуванні теоретичних основ гармонізації розвитку відносин власності та екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора для його високоефективного функціонування в умовах ринкової економіки.

Дослідження розвитку відносин власності в контексті екологізації виробничо-господарської діяльності аграрного сектора здійснювалося з врахуванням того, що виокремлення даної науково прикладної проблеми з сукупності інших постає дослідницьким методичним прийомом. Бо сучасний розвиток відносин власності відбувається також під впливом економічної глобалізації; маркетингового управління; гуманізації економіки; індивідуалізації власності; суб'єктивного характеру сприйняття прав власності; соціалізації власності; посилення ролі регуляторної політики щодо збалансування індивідуалізації та соціалізації власності; інтенсифікації інноваційних процесів; інтелектуалізації власності; історичної обумовленості цивілізаційного руху, потреби національної ідентифікації через форми розвитку відносин власності; поточного стану національної економіки в контексті її транзитивності; багатофункціональності та суспільної багатогранності проявів власності; постійного розвитку як прояву реальної економіки, так і власності як наукової економічної категорії; значущості рівня відносин власності на ефективність соціально-економічного розвитку суспільства; довготривалої трансформації аграрних відносин, специфіки розвитку виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі економіки. Всі вони являють собою надзвичайно перспективні напрями подальшого наукового пошуку щодо розвитку відносин власності в сільському господарстві України.

Ознайомлення з матеріалами проведених наукових досліджень, що стосуються проблеми розвитку відносин власності та екологізації виробництва в АПК показує наявність широкого спектру підходів з боку науковців щодо їх взаємозалежності, пріоритетності та ув'язки між собою. Так, Сіденко В. в числі основних причин, що ускладнили досягнення цілей аграрних реформ і, зрештою, не забезпечили реалізацію їх позитивного потенціалу, вказує на допущені в процесі глибинних перетворень стратегічні та тактичні прорахунки, з яких на чільне місце висуває недооцінку ролі екології землекористування на противагу переоцінки значення приватної власності [1, с.51]. При тому, що в авторському твердженні спірним постає положення щодо переоцінки значення приватної власності, бо її значущість досить переконливо засвідчує практика господарювання країн з високим рівнем розвитку

аграрного виробництва, разом з тим поділяємо точку зору вченого про не належну увагу саме до ролі екології землекористування. Адже порушення екології землекористування негативно відбивається на умовах життєдіяльності безпосередньо кожної людини, а також конкретних регіональних громад та нації в цілому. Якщо враховувати понесені при цьому поточні, тактичні та стратегічні втрати економічного характеру, то цілком справедливо визнати об'єктивність посилення впливу екологізації виробничо-господарської діяльності на розвиток відносин власності в сільському господарстві.

Прибічником саме такого підходу виступає доктор економічних наук Купинець Л.Є. При висвітленні місця екологізації господарської діяльності в контексті ринкового реформування АПК, нею цілком справедливо вказується на те, що на етапі трансформацій аграрних відносин збереження природного середовища в якості складової аграрної політики розглядалося лише в теоретичному плані. На практиці новостворені аграрні товаровиробники орієнтувалися на ведення бізнесу в прибуткових видах виробничо-господарської діяльності, залишаючи поза увагою запити довкілля, положення якого усугублялося економічною стагнацією [2, с. 74]. Не поділяючи точку зору вченої щодо належності природного середовища до “найважливіших обмежувачів економічного росту”, та вказуючи на наявність дискусійних тверджень на предмет виняткового орієнтування виробництва на прибуткові види діяльності, знаходження стану природного середовища поза межами інтересів чисельних аграрних підприємств, наполегливим розвитком руйнівних процесів в аграрних системах [2, с. 74], варто виділити наукову ґрунтовність Купинець Л.Є. при оцінці стану природно-ресурсного потенціалу. Автор монографії з теоретико-методологічних проблем екологізації продовольчого комплексу справедливо вказує на активізацію проявів негативних тенденцій в сфері природно-ресурсного потенціалу та вірно наголошує на тому, що такий його стан успадкований ще з історично попереднього (задовго до перебудови) історичного періоду.

В науковій монографії досить точно вказується на масові відмови від аграрних технологій, які забезпечують збереження родючості ґрунтів. Це дійсно пов'язано з порушенням системи сівозмін через виведення із обороту кормових культур, покликаних постачати корми сільськогосподарським тваринам; зменшення внесення органічних добрив через скорочення поголів'я тваринницької галузі, виробництво продукції якої виявилось збитковим; а також падінням обсягів

проведення меліоративних робіт в частині зрошення недостатньо зволжених ґрунтів та осушення тих із них, що мають надлишок вологи. Як наслідок, має місце деградація земельних угідь та відбувається зниження їх родючості.

Проблемним визнається безсистемне використання земель, черезсмужжя, укралення, просторова розпорошеність розміщення земельних ділянок, що знаходяться у власності одного власника, віддаленість земельних ділянок від місця проживання власника, втрата контролю держави та органів місцевого самоврядування за землекористуванням. Логічною постає точка зору науковця про те, що в умовах руйнації сільського способу життя, розвалу соціальної інфраструктури на селі, низької економічної ефективності виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі, збитковості цілих аграрних галузей, банкрутства значного числа новостворених господарюючих суб'єктів сільської місцевості, постановки питання про виживання в аграрній сфері загалом, концентрація уваги щодо охорони природного довкілля, раціонального використання земель та підвищення їх родючості не набуває своєї пріоритетності [2, с. 76]. За таких обставин якщо і йдеться про екологізацію аграрного виробництва, то лише в контексті отримання від цього процесу прямого й безпосереднього економічного зиску.

Важливою з теоретичної та прикладної точок зору є пропозиція Купинець Л.Є. про бережливий та науково обґрунтований підхід щодо використання земельних масивів приватної форми власності. Це реально за умови усвідомлення селянами залежності результативності їх виробничо-господарської діяльності від родючості землі. Оскільки зміна соціально-психологічної установки про невичерпність земельного багатства потребує тривалого за часом періоду, а витрати на заходи із запобігання земельній деградації є значними, то варто без зволікання опрацьовувати комплексні мотиваційні механізми, використання яких стимулює збереження та примноження багатств природного довкілля стосовно аграрних виробничо-господарських структур різних форм власності та господарювання.

Прискіпливої уваги заслуговує розуміння того, що екологізація аграрного виробництва розглядається як невід'ємна складова системного забезпечення з подолання кризових явищ в агропромисловому комплексі. А тому екологізаційні процеси аграрного сектора повинні вмонтовуватися в ринкові механізми та займати панівне положення при

розробці та прийнятті управлінських рішень стратегічного та тактичного характеру на мікро- та макроекономічному рівнях.

За суперечності окремих каузальних положень монографії, цілком правомірним є зроблений її автором узагальнюючий висновок, що ігнорування природоохоронних вимог супроводжується руйнаціями в аграрних системах та їх компонентах, означаючи, що екологічний фактор об'єктивно стає визначальною умовою функціонування найважливішого сектора економіки. При цьому екологізація виробництва в якості інструменту узгодження інтересів природи та суспільства сприяє запобіганню можливих цільових конфліктів, що виникають в процесі розвитку аграрних відносин [2, с. 74-77]. Звідси аргументовано витікає актуалізація постійної гармонізації екологізації виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві згідно розвитку в ньому відносин власності.

Логічний висновок щодо взаємозалежності та взаємозв'язку розвитку природного середовища та економіки господарського комплексу, в тому числі його сільського господарства з позицій глибинних змін відносин власності, має місце в узагальненнях результатів дослідження доктора економічних наук Зіновчук Н.В. В науковій монографії, зміст якої присвячений економічним аспектам екологічної політики в агропромисловому комплексі, достатньо ґрунтовно розкриваються теоретичні засади сучасної екологічної політики, аналізуються екологічні проблеми в АПК України, висвітлюються державно-регуляторні аспекти екологічної політики в АПК, викладаються складові економіко-фінансового механізму екологічної політики агропромислового комплексу, проектується на майбутнє найбільш дієві регулятори, використання яких збалансує екологічні, економічні та соціальні інтереси в агропромислового комплексу згідно сучасних реалій у форматі відносин власності [3]. Запропонований виклад дослідницьких матеріалів в повній мірі відбиває об'єктивний характер посилення впливу екологізації на розвиток власності в аграрному секторі.

Зроблене узагальнення підтверджує розкриття вченою теоретичних засад сучасної екологічної політики, що подається в розрізі питань, які показують витоки, сутність та складові екологічної політики; взаємозв'язок екологічної, економічної та соціальної систем; екологічні потреби та цілі розвитку суспільства, ієрархію цілей екологічної політики, інтерпретацію екологічної політики з позицій теорії систем та взаємовідносини суспільства і довкілля у світлі еволюції економічної

думки. Їх досить вдало доповнюють позиції, що характеризують концепції співіснування суспільства та довкілля, вплив ідеології на вибір орієнтирів екологічної політики, можливості економічного зростання за наявних екологічних обмежень у макроекономічному вимірі, макроекономічні основи екологічної політики, макроекономічний формат еколого-економічних процесів, мікроекономічний рівень вирішення екологічних проблем, а також мікроекономічні аспекти функцій та класифікація природних ресурсів, ринкові моделі використання природних ресурсів, макроекономічний підхід щодо проблеми забруднення довкілля.

Сталий розвиток економіки автор монографії ув'язує з необхідністю підтримування рівноваги екологічних систем та використання природних ресурсів на мінімально можливому рівні. Дане питання по праву доцільно було розмістити в якості остаточного резюме теоретичних засад сучасної екологічної політики. Бо саме в ньому знаходимо висновок щодо розв'язання проблеми екологічного забезпечення майбутнього людської цивілізації [3, с. 53]. Оптимізм вченої стосовно нескінченного продовження існування людства логічно витікає з можливостей сталого економічного розвитку, що не є тотожним безмежному економічному зростанню, за умови гармонізації відносин між економікою та екологією, де друга, в якості системи, за своїми масштабами суттєво перевищує першу. Отже, посилення впливу процесів екологізації на розвиток відносин власності в сільському господарстві варто усвідомлювати як об'єктивну реальність, подовження якої закладає матеріальну основу для безмежного в часовому вимірі існування людської цивілізації.

Загострення екологічних проблем аграрного виробництва та незадовільний стан сільськогосподарської галузі деякі дослідники [4, с. 46] пов'язують з проведенням аграрної реформи, яка визнається в якості першопричини негараздів провідної галузі господарського комплексу. Проте, саме стан сільського господарства та тенденції його розвитку, в тому числі в частині ефективності виробничо-господарської діяльності та результативності використання ресурсного потенціалу, виступали в якості найбільш вагомих аргументів стосовно об'єктивності та невідкладності аграрного реформування. Тобто, на стан сільськогосподарської галузі негативно вплинув не проведення аграрної реформи як такої, а порушення, що мали місце при цьому. До числа основних із таких порушень слід віднести:

- не дотримання рекомендацій вітчизняних вчених економістів щодо планомірності, організованості, координованості та контрольованості змін прав власності на майно та землю в сільському господарстві;
- самоусунення місцевого самоврядування та органів державної влади від контролю за диференціацією власності та її привласненням, що спричинило, з одного боку, збагачення незначної частки населення, а з іншого – зубожіння абсолютної більшості громадян та виникнення протягом короткого терміну часу гострої поляризації в доходах сільського населення;
- допущення появи форм власності, які вчені-економісти Россоха В.В. та Пронько Л.М. цілком справедливо визнають монополіями олігархічного, регіонального, галузевого, менеджерського та кримінального характеру, що охороняються законодавством та органами влади [5, с.40]. Адже під час роздержавлення та приватизації дійсно мало місце пряме та побічне втручання осіб, наділених владними повноваженнями, в процесі приватизації з метою заволодіння власністю державних та (або) колективних сільськогосподарських підприємств безпосередньо чи наділення нею (власністю) осіб, які були близькі до владних структур;
- призупинення земельної реформи та відсутність у селян можливостей розпоряджатися землею, яка знаходиться у їх володінні та якою вони користуються чи здають в оренду. Те ж стосується можливостей власників землі та майна впливати на виробничо-господарську діяльність, в тому числі стосовно її екологізації в підприємствах, що орендують селянську власність;
- відсутність сприятливого макроекономічного та мікроекономічного середовища для високоефективного розвитку відносин власності в аграрному секторі, зокрема як для традиційних, так і для новостворених форм власності та господарювання на селі;
- проведення глибинних змін відносин власності в аграрному секторі відбувалося за суто економічною моделлю, яка не враховувала існуючі та перспективні соціально-економічні запити сільських мешканців.

Проведені дослідження показують, що вплив сукупності вказаних та інших чинників на розвиток відносин власності суттєво відбивається на екологізації виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі економіки. Для подолання протидії аграрній екологізації, необхідно розробити та здійснити систему соціально-економічних, політико-правових та управлінсько-організаційних заходів загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів. Їх опрацювання повинно відбуватися з урахуванням:

- сучасних реалій ринкової економіки, вимогам якої мають відповідати всі без винятку аграрні суб'єкти господарювання;
- домінування в сільському господарстві приватної форми власності на землю та майно;
- наявності значного числа юридичних та фізичних осіб, які займаються аграрним виробництвом;
- зміни на протилежні набуті протягом тривалого часу масштабні руйнівні процеси в екологічному сегменті;
- особливостей, притаманних існуючому рівню розвитку відносин власності на селі;
- специфіки виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі економіки.

Література

1. Сіденко В. Аграрна реформа в Україні: здобутки і пропозиції. [Аналітична доповідь]. Національна безпека і оборона. – 2001. – № 5. – 53 с.
2. Купинець Л.Е. Экологизация продовольственного комплекса: теория, методология, механизмы. [монографія]. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2010. – 712 с.
3. Зіновчук Н.В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект: [монографія]. – Львів: Львівський держ. Аграр. Ун-т, ННБК “АТБ”, 2007. – 394 с.
4. Чорнодон В.І. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку промислового садівництва України: [монографія]. – Тернопіль: Крок, 2011. – 408 с.
5. Россоха В.В. Развитие отношений собственности в сельском хозяйстве: монография / В.В. Россоха, Л.М. Пронько. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 254 с.

Abstract

Zapsha G.M.

Theoretical aspects of harmonization of property relations and ecologization of production in agrarian area.

Ecological problems of agrarian sector in connection with the development of modern property relations in agriculture are considered in the article.